

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Johdanto

Kouri, Jaana; Räsänen, Tuomas; Tynkkynen, Nina

Published in:
Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit

Published: 02/11/2020

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Kouri, J., Räsänen, T., & Tynkkynen, N. (2020). Johdanto: Tutkimuskohteena ihmisen ja meren vuorovaikutus . In J. Kouri, T. Räsänen, & N. Tynkkynen (Eds.), *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit: Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen* (pp. 7-22). (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia ; No. 1462). Suomalaisen kirjallisuuden seura. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201147765>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Johdanto

Tutkimuskohteena ihmisen ja meren vuorovaikutus

Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen

1 Ihmisen ja meren vuorovaikutus kulttuurisena ilmiönä

Kesä 2018 piirtyi historiaan sinileväkesänä. Julkisuudessa käytiin keskustelua Itämeren ympäristöongelmien syistä ja torjunnan keinoista, ja syksyllä hallitus päätti panostaa merkittävän lisäsumman Itämeren suojeluun lähivuosien aikana. Sinänsä tämä ei ole uusi ilmiö: meriympäristön tilasta on kannettu huolta Suomessa useiden vuosikymmenten ajan. Jo 1970-luvun alussa Itämerestä puhuttiin maailman saastuneimpana merenä ja vaadittiin kiireellisiä toimia meren pelastamiseksi. Suomi on ollut merensuojelun kärkijoukoissa kansainvälisesti, syntyi Itämeren kansainvälinen suojelusopimus vuonna 1974 Suomen aloitteesta ja Suomen aktiivisen diplomatian seurauksena (*Helsinki Convention* 1974). Samaa panostusta ympäristöstä huolehtimiseen Suomelta vaaditaan jatkossakin, sillä tutkijoiden mukaan sinilevälautat ja happikato vaivaavat Itämerta pitkälle tulevaisuuteen. Pelkkä olosuhteisiin sopeutuminen ei enää riitä, jos haluamme lähimerestämme puhdistuvan meren toimivine ekosysteemeineen.

Huoli Itämeren ympäristön heikosta tilasta on vain yksi – joskin tärkeä – esimerkki meren merkityksestä suomalaisten mielenmaisemassa. Ihmisten merisuhteita jäsentävät erilaiset vuorovaikutteisen toiminnan muodot, kuten historia, elinkeinot ja vapaa-aika; merelle on vuosisatoja menty hankkimaan elantoa ja viime vuosina yhä useammin virkistystä tai pakoa arjen ikeestä (esim. Kaukiainen 2008; *Toimittaja 1 ja Tekijä 3, teokset poistettu anonymisoinnin takia myös lähdeluettelosta*). Ihmisen merisuhteeseen liittyy myös usein tunnistettu ristiriita: meri erottaa, mutta se myös yhdistää. Meret ovatkin paikkoja, joissa ihmisen tarinat risteävät lukemattomin tavoin (risteävistä historioista ks. Werner & Zimmermann 2006). Meret, myös kotoinen Itämeremme saaristoineen, ovat olleet ihmiskunnan historiassa kontaktivyöhykkeitä (Pratt 1991), joiden rannoilla ihmiset ovat kohdanneet vieraista kulttuureista kotoisin olevia ihmisiä. Meren ja ihmisen suhdetta jäsentäviä paikkoja ovat etenkin saaret ja rannat. Rannikoilla ja satamissa kulttuurinen monimuotoisuus, kielten sekä tapojen kirjo, on aina ollut laajempaa kuin sisämaassa. Toisaalta meri, rannikko tai rannikkoa kaukaisemmat maa-alueet ovat erottamattomassa yhteydessä toisiinsa. Nykyisin tiedämme esimerkiksi rannikolta etäistenkin maatalouden ja metsämaiden valuma-alueiden ravinnepäästöjen vaikuttavan raskaasti Itämeren tilaan.

Merellä risteävät yksilöt ja kulttuurit; se on myös paikka, jossa paikalliset ja globaalit ongelmat ja arvot kohtaavat (Kosenius 2010; ks. myös Haapala & Oksanen 2000; Toimittaja 1). Etenkin ympäristökriisin myötä paikallisesta, lokaalista, on tullut erottamaton osa globaalia. Vesi on siitä erityinen olomuoto ja toimija, että se, kuten myöskään sen kuljettamat ravinteet ja saasteet, eivät pysy vain omassa rannassa tai omalla alueella vaan liikkuvat ja leviävät. Esimerkiksi rehevöityminen on samaan aikaan sekä paikallinen, vaikka vain yhden kylän aluetta piinaava ongelma, että koko Itämeren laajuinen ja kaikkia yhdeksää rantavaltiota koskettava ongelma, jolla kaiken lisäksi on vahvoja kytkentöjä globaaleihin ongelmiin kuten ilmastonmuutokseen.

Itämeren alue ja erityisesti sen ympäristö ovat muuttuneet ihmisen toiminnan seurauksena rajusti verrattain lyhyessä ajassa. Matalana ja suljettuna murtovesialtaana Itämeri on erityisen herkkä ympäristökuormitukselle, mutta ihmiskunnan ekologisen jalanjäljen vuosi vuodelta kasvaessa samankaltaisia muutoksia on havaittavissa myös muilla, paljon laajemmilla merialueilla. Itämeri voi siten toimia aikakoneena pyrittäessä tarkastelemaan, ennustamaan ja hallitsemaan kehitystä hitaampien muutosten merialueilla (Reusch ja muut 2018). Ajatus pätee tietysti myös ihmisiin ja ihmisten toimintaan suhteessa mereen. Sillä, mitä suhteemme Itämereen opettaa muutoksesta – sen mukana elämisestä ja siihen sopeutumisesta – on merkitystä ennen kaikkea meidän oman tulevaisuutemme kannalta, mutta myös eurooppalaisessa ja globaalissakin kontekstissa. Niin yhteisöjen kuin yksilöiden vastuullinen, ekologisesti kestävä merisuhte on itsessään tavoiteltava asia, mutta sillä on myös vaikutukseltaan laajempia merkityksiä.

Teoksen ankkuroituminen kotoisaan Suomeen antaa meille lähtökohdan, josta käsin tarkastelemme Itämerta ja sen rannalla asuneiden ja asuvien ihmisten merisuhteita. Meitä kiinnostaa se, miten eri tavoin ja tulkinnoin ihmiset ovat toimineet ja eläneet vuorovaikutuksessa Itämeren kanssa 1800-luvulta nykypäivään, ajanjaksona, jona Itämeri on kokenut perusteellisen muutoksen. Miten he ovat kokeneet meren, merellisen ympäristön ja sen muutokset, ja millaisia merkityksiä he ovat niille antaneet?

Historioitsija Matti Klinge on arvioinut, että perinteinen historianäkemys on ollut maa-alueiden näkökulmaan painottunutta, jolloin siitä on jäänyt puuttumaan meren ja sen edustamien rakenteiden ja suhteiden korostaminen. Klingen mukaan tällaisen näkökulman tulisi vuorotella maanäkökulman kanssa, jotta saataisiin molempiin kontrastin avulla enemmän ja selkeämpiä sävyjä. (Klinge 1983, 172–173.) Juuri meneillään oleva ympäristökriisi on entisestään vahvistanut tarvetta tutkia niitä moninaisia tapoja, joilla ihmiset ovat vuorovaikutuksessa meren, merellisten ympäristöjen ja niiden toimijoiden kanssa. Meriympäristöissä tapahtuvat muutokset ovat heijastuneet ja heijastuvat ihmisten merelle antamissa merkityksissä ja mereen liittyvissä kokemuksissa ja tulkinnoissa. Olennaista onkin tunnistaa ja ymmärtää näitä merisuhteen keskeisiä vuorovaikutuksellisia tekijöitä.

Tämän teoksen artikkeleista ilmenee valikoitujen tutkimusten välityksellä se, miten suomalaisten suhde mereen on saanut muotonsa ja muuttunut viimeiseksi kuluneiden noin sadan vuoden aikana. Tarkastelemme ihmisen ja meren suhdetta historiallisesti ja kulttuurisissa konteksteissaan rakentuneena ilmiönä. Yksinkertaistaen voi todeta, että näkemys ympäristön tilasta ja merestä on muuttunut kokonaisvaltaisemmaksi, ja merellä ja meriympäristöllä nähdään selkeämmin olevan välinearvon lisäksi myös itseisarvo. Meren läsnäolo on aikaulottuvuuden näkökulmasta erityisen kiinnostava ja ambivalentti. Yhtäältä se luo ajattomuuden tunteen: meri on ja pysyy. Toisaalta taas meren äärellä elävät ihmiset ovat tottuneet ja sopeuttaneet toimintaansa ympäristön jatkuvasti muuttuviin eri vuodenaikojen paikallisiin sääolosuhteisiin. Ympärivuotisten asukkaiden lisäksi monet suomalaiset viettävät osan vuotta meren rannalla kesäaunnoissa, mökeissä tai merellä veneillen. Ihmisen suhdetta mereen säätelee myös eri tavoin tuon suhteen ajallinen kesto ja paikallisuus, pysyvyys ja väliaikaisuus. Kesäasukkaat ja veneilijät, samoin kuin muutkin meren kanssa lyhyessäkin vuorovaikutuksessa olevat toimijat, eivät ole ainoastaan passiivisia kokijoita, vaan he myös muokkaavat lähiympäristöään monin tavoin. Voidaan puhua erilaisista yhteisöllisistä ja yksilöllisistä suhteista mereen, jotka vaihtelevat toimijan, hänen kokemustensa ja hänen niille antamiensa merkitysten mukaan.

2 Kulttuurisen merentutkimuksen suuntaviivoja

Luonnontieteissä Itämeren ekosysteemi on yksi maailman eniten tutkituista ympäristöistä. Merentutkimus alkoi Itämerellä 1800-luvun jälkipuoliskolla, ja Suomen Merentutkimuslaitos aloitti toimintansa jo vuonna 1919 (ks. Myrberg & Leppäranta 2019, 46–67). Kauan jatkunut tutkimus on tuottanut pitkäaikaisen seurannan aikasarjoja, jotka ovat apuna esimerkiksi ilmastonmuutoksen vaikutusten tutkimuksessa tai siinä, kun arvioidaan tehtyjen suojelutoimenpiteiden tehokkuutta tietyllä aikavälillä (ks. Reusch ja muut 2018). Viime aikoina on havahduttu siihen, ettei luonnontieteellinen tieto kuitenkaan riitä selittämään, saati muuttamaan modernien yhteiskuntien verrattain välineellistä suhtautumista mereen, vaan tarvitaan kokonaisvaltaista, monien tieteenalojen tuottamaa tietoa ja ymmärrystä, joka ottaa huomioon luonnon ja kulttuurin vastavuoroisuuden (Linton 2010, 3; Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018a, 8). On syntynyt uudentyyppinen tutkimussuunta, jota tässä teoksessa kutsumme kulttuuriseksi merentutkimukseksi. Tutkijan taustasta riippuen kulttuurisen merentutkimuksen lähtökohdat voivat olla enemmän historiallista, yhteiskunnallista tai kulttuurien tutkimuksen näkökulmaa painottavia. Yhteistä on pyrkimys ymmärtää meri ihmisen toimintaa jäsentävänä ja välittävänä niin materiaalisena kuin aineettomanakin elementtinä ja toimintatilana (ks. Klein & Mackenthun 2004, 2; Laloë 2018). Siinä

missä merta sellaisenaan pidettiin aiemmin historiattomana, ymmärretään nykyään meren keskeinen ja myös fyysinen merkitys toimijana historiassa esimerkiksi kolonialistisen sarron, mutta myös alkuperäiskansojen voimaantumisen kannalta (esim. Wolf 1982/2010; Gilroy 1993). Kulttuurinen merentutkimus on siten avoin monipuolisille niin historian kuin nykyajankin tulkinnoille ja kokemuksille.

Kansainvälisesti kulttuurisen merentutkimuksen taustalla tai sen esivaiheina voidaan nähdä olleen 1980-luvun suuntaukset, kuten laivoja, merenkävijöitä ja meriliikennettä koskeva tutkimus, jotka eivät vielä nostaneet esiin kulttuurin ja luonnon vastavuoroisuutta. Tutkimus oli usein maskuliinisuutta korostavaa, romantisoitua ja yksipuolista, mutta sai vähitellen uusia globaaleja sekä kulttuuri- ja sukupuolirajoja ylittäviä sävyjä (Rediker 1987; Creighton & Norling 1996; Linebauch & Rediker 2000; ks. myös Keravuori ja Mäenpää tässä teoksessa). Tutkimuksessa meri käsitetään nykyään yhä useammin hybridinä, monien toimijoiden vuorovaikutuksellisenä kulttuurisena tilana (esim. Gilroy 1993; Denning 2004) ja monimuotoisena sosiaalis-poliittisena kohtaustilana. Meren tilallisuuden nähdään jäsentävän myös ihmiselämää (esim. Steinberg 1999; Laloë 2018; Brown & Peters 2019). Kulttuurinen merentutkimus kattaa siten sekä humanistisia että yhteiskunta- ja kulttuurimaantieteellisiä näkökulmia (esim. Warren 2004; Andersson & Peters 2014). Siihen voidaan lukea myös kirjallisuudentutkimuksen suuntaukset, joissa aiemman sirpaleisen kalastukseen, kauppaan ja tutkimusmatkoihin keskittyvän otteen sijaan (ja ohella) tarkastellaan itse meren merkityksiä ja ekopoliittisia ulottuvuuksia (ks. Yamashiro 2014; Sorensen 2011).

Suomessa merenkulun historiaa? on tutkittu runsaasti (esim. Kaukiainen 2008; 2018; *viite poistettu anonymisoinnin takia*). Monien muiden maiden historiankirjoituksen tavoin myös suomalaisessa merihistorian tutkimuksessa on painotettu kansallista historiaa ja kulttuuria sekä korostettu laivojen, niissä toimivien ihmisten ja merikaupan näkökulmia (esim. Kaukiainen 2008; 2018).¹

Kirjallisuudentutkimuksen ja (ympäristö)filosofian puitteissa on Suomessa tutkittu merta, vettä ja saaristoja (esim. *viite poistettu anonymisoinnin takia*; Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018b; Sepänmaa & Heikkilä-Palo 2002). Myös saaristo- ja rannikkoalueiden yhteisöjä on tarkasteltu eri tieteenalojen, etenkin historian ja kulttuurien tutkimuksen näkökulmista (esim. *Tekijä 1, Toimittaja 1 ja Tekijä 3*). Toisaalta jonkin verran on tarkasteltu myös merensuojelun historiaa ja hallintaa (esim. Räsänen 2015; Tynkkynen 2016).

Moni kotimainen tutkija, jonka tutkimus tosiasiallisesti käsittelee mereen, saaristoon tai rannikkoon keskeisesti kuuluvaa tematiikkaa, ei ole mieltänyt tutkimustaan kulttuurisen merentutkimuksen

¹ Myös harrastajameriarkeologit ja -historioitsijat ovat tuottaneet hyllymetreittäin kirjallisuutta laivoista ja muista merenkulkuun liittyvistä aiheista.

alaan kuuluvaksi. Kulttuurista merentutkimusta ei olekaan Suomessa aiemmin systemaattisesti tunnistettu omaksi tutkimuksen haarakseen. Sen sijaan termi ”kulttuurinen vedentutkimus” on viime aikoina ansiokkaasti nostettu esiin kokoamalla yhteen humanistisen vedentutkimuksen keskeisiä käsitteitä, menetelmiä ja tutkimuksellisia suuntaviivoja (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018b). Kansainvälisesti tällainen uudentyypinen kokonaisvaltainen, veden sosiaalisia, historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä käsittelevä tutkimus on jo verrattain runsaslukuista (esim. Böhme 1988; Chen, MacLeod & Neimanis 2013; Linton 2010; Hein 2019; Costlow, Haila & Rosenholm 2017). Kulttuurinen vedentutkimus korostaa veden sosiaalista ja historiallista aika- ja paikkasidonnaisuutta, mutta myös sen ekopoliittista ja diskursiivista ulottuvuutta, materiaalisuutta ja veden osallistumista tiedon tuotantoon esimerkiksi kokemuksellisuuden kautta, (Chen, MacLeod & Neimanis 2013, 5) samaan tapaan kuin yllä kuvasimme kulttuurista merentutkimusta luonnehtivia piirteitä.

Vesi – elämälle välttämättömänä aineena – ja meri ovat aina eläneet vahvana eri kulttuurien myyteissä ja symboleissa (esim. Andrews 2000; Tvedt & Oestigaard 2011). Ihmisen aikaansaamat muutokset vesistöissä ovat saaneet tutkijoita hakemaan ja ottamaan uudelleen käyttöön vaihtoehtoisia ajatusmalleja myös tieteellisissä keskusteluissa suhteessa ympäristöön, erityisesti veteen (esim. Hastrup & Hastrup 2017b; Shaw & Francis 2009). On ehdotettu, että veteen tulisi tutkimuksissakin suhtautua kuin ”ei-inhimilliseen toiseen, ei yksinomaan luonnonelementtinä” (Ezzy 2008, 128). Vuorovaikutussuhteet vesiympäristöjen ja -maailmojen (*liquid worlds*) kanssa on nähty veden nestemäisen olomuodon takia omanlaisinaan, sulavina ja muuttuvina, joka on vaikuttanut vesiympäristöissä elävien elämään kokonaisvaltaisesti, mikä tulisi tutkimuksissa ottaa huomioon perustavanlaatuisena tekijänä (Hastrup & Hastrup 2017a; Grove 2007; Smith 2017, 113–131). Katsomme, että etenkin epistemologis-metodologisesti kulttuurinen merentutkimus kuuluu tähän humanistis-yhteiskuntatieteelliseen, veden kulttuurisia, esteettisiä, sosiaalisia ja historiallisia merkityksiä tarkastelemaan tutkimussuuntaukseen, jossa vesi ymmärretään yhtäaikaisesti ”sekä maantieteellisenä että fysikaalisena elementtinä että kulttuuristen prosessien määrittämänä osana ympäristöämme” (Lehtimäki, Meretoja & Rosenholm 2018, 9).

Kulttuuriseen veden- ja merentutkimukseen lukeutuvat tutkimukset tarkastelevat ihmisen ja veden suhdetta moninaisista näkökulmista eri tieteenalojen perinteistä ponnistaen. Myös meidän teoksemme käsittelee meren ja ihmisen suhdetta eri tasoilla liikkuvien ja eri tieteenaloilta keskeiset käsitteensä ja metodologiansa ammentavien artikkelien kautta. Monitieteisen teoksen tavoitteena on valottaa merisuhteesta jotakin sellaista, jota ei yhden tieteenalan näkökulmasta ole mahdollista saavuttaa. Tapa, jolla käsittelemme ihmisen ja meren vuorovaikutusta ja suhdetta, vaihtelee artikkelien välillä. Toisissa artikkeleissa suhde ilmenee osana ihmisen laajempaa luonto- tai

ympäristösuhdetta, toisissa tematiikkaa lähestytään ihmiskeskeisemmin. Tämä moninaisuus kuvastaa sitä kulttuuristen lähestymistapojen kirjoa, josta ihmisen ja meren suhdetta voidaan tarkastella. Näin yhdistämme merta ja merisuhdetta käsitteleviä tiedon lajeja, kuten esimerkiksi kokemuksellista tietoa, ja eri tieteenalojen tietämystä. Yksilön kokemustiedon merkitys ulottuu arjessa selviytymisestä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon asti ja on tärkeä osa ihmisen ja meren välisen vuorovaikutuksen kokonaisvaltaista ymmärrystä. Tutkimuskohteena merisuhteet, kuten merikin, ovat koko ajan liikkeessä, mikä asettaa haasteensa mutta tarjoaa myös tutkimuksellista voimaa: välineitä, käsitteitä ja analogioita.

Teoksen alkusysäyksenä on ollut tehdä näkyväksi ja tunnistaa kulttuurista merentutkimusta Suomessa. Tutkimusala on nouseva erityisesti Varsinais-Suomessa, jossa yliopistot ovat profiloituneet monitieteiseen merentutkimukseen². Turun yliopistoon perustettiin vastikään kulttuurisen merentutkimuksen apulaisprofessori, ja tämän teoksen tutkijat ovat mukana Turun yliopiston ja Åbo Akademin yhteisessä humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen meritutkimuksen ja -opetuksen *Aallonharjalle (AHA)* -verkostossa³. Teoksemme artikkelit perustuvat kirjoittajien tutkimuksiin ja käsittelevät aihetta muun muassa meri- ja ympäristöhistorian, kirjallisuudentutkimuksen, maisemantutkimuksen, kulttuuriperinnön, uskontotieteen, muistitietotutkimuksen, kaupunkitutkimuksen, tulevaisuudentutkimuksen sekä yhteiskuntatieteellisen ja humanistisen ympäristö- ja eläintutkimuksen näkökulmista tuottaen tärkeää tietoa myös omalle tieteenalalleen. Lisäksi luomme uutta monitieteistä merta koskevaa ymmärrystä ja osallistumme ihmisen ja meren välisen suhteen tulevaisuuden pohdintaan ja muutostilanteiden ennakkointiin.

3 Teoksemme sisältö

Teoksemme lähtökohtana on ollut huoli Itämeren tilasta ja kestävydestä. Tämä näkyy myös artikkeleita yhdistävänä teemana. Muita yhteisiä teemoja ovat meren ja merellisen ympäristön eläinten ja kasvien käsittäminen aktiivisina toimijoina ihmisten merisuhteen muodostumisessa, merisuhteen moniaistisuus sekä merisuhteen historiallisen paikallisuuden ja globaalien ilmiöiden, kuten ilmastonmuutoksen, samanaikaisuus, jossa paikallisen merisuhteen merkitys korostuu.

Teoksen varsinaiset artikkelit on jaettu neljään teemaan, joita ovat ”Äärellä”, ”Kannella”, ”Pinnalla

² Ks. www.abo.fi/havet sekä seaandmaritime.fi

³ Verkoston piirissä on syntynyt myös tutkimushankkeita, kuten Suomen Akatemian rahoittama hanke *Living with the Baltic Sea in a changing climate: Environmental heritage and the circulation of knowledge* (SeaHer, 2018-2022) sekä Tiina ja Antti Herlinin säätiön rahoittama *Ilmastonmuutosta koskeva tieto ja Itämeri* -hanke, joissa osa tämän teoksen kirjoittajista on mukana.

ja pinnan alla” ja ”Rannoilla”, mikä korostaa teoksemme ajatusta merisuhteesta moninaisena, mutta samalla kontekstualisoituneena, aikaan ja paikkaan sitoutuneena ja historiallisesti rakentuneena ilmiönä. Se tulee esiin erityisesti suuren osan teoksemme artikkelien tarkastelun kohteena olevien ryhmien, paikallisyhteisöjen ja jopa yksilöiden merisuhteen tarkkana analyysinä ja tulkintana. Näiden joskus itsestään selviltä näyttäytyvien havaintojen, kokemusten ja käytäntöjen tuottaman tiedon saattaminen tutkimuksen osaksi on ollut tietoinen valintamme, jonka tavoitteena on ensinnäkin vahvistaa poikki- ja monitieteistä tutkimusta Itämerestä ja toiseksi tuoda esiin kulttuurisen merentutkimuksen mahdollisuuksia – jopa poliittiseen päätöksentekoon asti – etenkin meneillään olevan ympäristökriisin aikana.

”Äärellä”-osassa kartoitetaan sitä, miten suomalaista merisuhdetta on käsitelty aiemmassa tutkimuksessa ja millaisia kulttuurisia ja tutkimuksellisia näkökulmia aiheeseen voidaan tunnistaa. Osan aloittaa Kirsi Keravuoren luotaus suomalaisen merihistoriaan. Toisessa artikkelissa Tuomas Räsänen, Nina Tynkkynen ja Kati Heikkonen tarkastelevat Itämeren saastumiskäsitysten muotoutumista 1960-luvulta nykypäivään. Katriina Siivosen ja Jaana Kourin artikkeli puolestaan käsittelee meren ja ihmisen suhdetta, etenkin merta koskevaa kokemustietoa, pohtien kestävän aineettoman tulevaisuusperinnön edellytyksiä.

”Kannella” -osa pureutuu ihmisen ja meren vuorovaikutukseen purjehduksen ja merenkäynnin kautta. Henrika Hopeavuon artikkeli purjehtijan suhteesta veneeseen 1900-luvun Suomessa pohtii merisuhteen muuttuvia tila- ja paikka- sekä sosiaalisia ulottuvuuksia purjehduksen näkökulmasta. Sari Mäenpään kirjoittama artikkeli käsittelee merimiesten ja eläinten välisiä suhteita sekä luonnon romantisointia 1900-luvun alun suomalaisissa purjelaivoissa tuoden teemaan mukaan merisuhteen globaalin ja toislajisen ulottuvuuden.

”Pinnalla ja pinnan alla” -osassa merisuhdetta käsitellään erityisesti ympäristön merkityksellistämisen ja kokemisen näkökulmasta. Osan aloittava Kirsi Sonck-Rautio tarkastelee artikkelissaan Saaristomeren rannikkokalastuksen muutosta ja kalastajien tietoa erityisesti kulttuurisen kestävyuden näkökulmasta. Osan toinen kirjoittaja Laura Seesmeri kirjoittaa vedenalaisen maiseman kokemuksista ja merkityksistä. Teeman artikkelit kattavat monenlaisia ulottuvuuksia maailmanlaajuisesta ilmastonmuutoksesta intiimiin kokemukseen vedenalaisesta maisemasta.

Teoksen viimeinen osa, ”Rannoilla”, keskittyy meren läheisyyteen ja mereen elettyä ja koettuna ympäristönä. Teeman ensimmäisessä artikkelissa Silja Laine tarkastelee vuodenaikoja, elettyä suhdetta merelliseen luontoon ja maisemaan sekä kirjoittamisen kulttuuria Uudenkaupungin saaristossa eläneen Eva Christina Lindströmin muistikirjoissa vuosilta 1859–1893. Teeman toisessa artikkelissa Pauliina Latvala-Harvilahti tarkastelee, millaisia merkityksiä meriympäristölle ja sen

muutoksille annetaan ja kuinka ne Suomenlinnan asutussa maailmanperintökohteessa paikannetaan osaksi yksilön toimijuutta ja yhteisön arkea. ”Rannoilla” -osassa korostuu erityisesti ajallinen muutos ja se, miten sekä yksilön että yhteisön merisuhde rakentuu moninaisista tekijöistä, joilla on esimerkiksi paikkaan, historiaan ja luonnonolosuhteisiin liittyviä ulottuvuuksia. Osan päättää Simo Laakkonen tarkastelemalla kokoavasti teoksemme teemoja, kuten yksilöllisiä ja yhteisöllisiä sekä paikallisia ja globaaleja näkökulmia kulttuuriseen merentutkimukseen: miten tutkimusta on tehty ja millaisia metodologisia tasoja ja teemoja kulttuurisessa merentutkimuksessa on hahmotettavissa.

Teoksen epilogissa Erik Bonsdorff taustoittaa teoksemme lähtökohtana olleen Itämeren huolestuttavan tilan luonnontieteilijän näkökulmasta ja asiantuntemuksella. Hän esittelee jo kansainvälistäkin huomiota saaneen ajatuksen Itämerestä tutkimuksellisenä ”aikakoneena” sekä pohtii monitieteisen merentutkimuksen merkitystä. Toivomme, että teoksemme esiin tuomat moninaiset merisuhteet rikkaudessaan luovat Erikin loppusanojen mukaisesti toivoa ihmisen ja meriluonnon nykyistä harmonisemmasta yhteiselosta.

Kiitokset

Kiitämme lämpimästi käsikirjoituksen vertaisarvioitsijoita hedelmällisistä ja seikkaperäisistä kommenteista ja parannusehdotuksista. Kiitämme myös Forum Marinumia, jonka kanssa yhteistyössä järjestämästämme *studia generalia* –luentosarjasta kirjahanke sai alkunsa, sekä Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitosta kirjoitustyöpajan kustantamisesta Brändön inspiroivassa ympäristössä syksyllä 2018.

Teoksen toimitustyö on tehty osana Åbo Akademin ja Turun yliopiston merentutkimuksen temaattisia painopistealueita (www.abo.fi/havet ja <https://seaandmaritime.fi/>). Sitä ovat rahoittaneet myös Tiina ja Antti Herlinin säätiön Ilmastonmuutosta koskeva tieto ja Itämeri -hanke sekä Suomen Akatemian Living with the Baltic Sea: Environmental Heritage and the Circulation of Knowledge –hanke (päätosnro. 315715; 2018-2022).

Kirjallisuus

Andersson, Jon ja Peters, Kimberley (toim.) 2014: *Water worlds: Human geographies of the ocean*. Ashgate Publishing, New York.

- Andrews, Tamra 2000: *Dictionary of nature myths: Legends of the Earth, sea, and sky*. Oxford University Press, Oxford.
- Böhme, Hartmut (toim.) 1988: *Kulturgeschichte des Wassers*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Brown, Mike ja Peters, Kimberley (toim.) 2019: *Living with the sea: Knowledge, awareness and action*. Routledge, Lontoo.
- Chen, Cecilia, MacLeod, Janine ja Neimanis, Astrida (toim.) 2013: *Thinking with water*. McGill-Queens University Press, Montreal.
- Creighton, Margaret S. ja Norling, Lisa (toim.) 1996: *Iron men, wooden women: Gender and seafaring in the Atlantic world, 1700–1920*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Md.
- Costlow, Jane, Haila, Yrjö ja Rosenholm, Arja (toim.) 2017: *Water in social imagination: From technological optimism to contemporary environmentalism*. Brill Rodopi, Leiden.
- Dening, Greg 2004: Deep times, deep spaces: Civilizing the sea. Teoksessa *Sea changes: Historicizing the sea*. Toimittaneet Bernhard Klein ja Gesa Mackenthun. Routledge, Lontoo, 3–35.
- Ezzy, Douglas 2008: I am the river bleeding. Teoksessa *Deep blue: Critical reflections on nature, religion and water*. Toimittaneet Sylvie Shaw ja Andrew Francis. Equinox, Lontoo, 127–136.
- Grove, Richard 2007: The Great El Nino of 1789–93 and its global consequences: Reconstructing the extreme climate event in world environmental history. *The Medieval History Journal* 10(1–2) 2007, 75–98.
- Gilroy, Paul 1993: *The Black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Verso, London.
- Haapala, Arto ja Oksanen, Markku 2000: *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hastrup, Kirsten ja Hastrup, Frida 2017a: Introduction: Waterworlds at large. Teoksessa *Waterworlds: Anthropology in fluid environments*. Toimittaneet Kirsten Hastrup ja Frida Hastrup. Berghahn books, New York, 1–22.
- Hastrup, Kirsten ja Hastrup, Frida (toim.) 2017b: *Waterworlds: Anthropology in fluid environments*. Berghahn books, New York.
- Hein, Carola (toim.) 2019: *Adaptive strategies for water heritage*. SpringerOpen, Cham.
- Helsinki Convention 1974* [verkkoaineisto]. [Viitattu 10.4.2019]. Saatavissa: <http://www.helcom.fi/about-us/convention/1974-helsinki-convention>.
- Kaukiainen, Yrjö 2008: *Ulos maailmaan! Suomalaisen merenkulun historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kaukiainen, Yrjö 2018: *Aarrelaivat ja harhatulet. Turunmaan ulkosaaristo 1700-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Klein, Bernhard ja Mackenthun, Gesa (toim.) 2004: *Sea changes: Historicizing the ocean*. Routledge, Lontoo.
- Klinge, Matti 1983: *Muinaisuutemme merivallat. Kuvitettu historiallinen luonnos*. Otava, Helsinki.
- Kosenius, Anna-Kaisa 2010: Ihminen ja Itämeren arvo. Teoksessa *Itämeren tulevaisuus*. Toimittaneet Saara Bäck, Markku Ollikainen, Erik Bonsdorff, Annukka Eriksson, Eeva-Liisa Hallanaro, Sakari Kuikka, Markku Viitasalo ja Mari Walls. Gaudeamus, Helsinki, 12–22.
- Laloë, Anne-Flore 2018: *The geography of the ocean: Knowing the ocean as a space*. CRC Press, Boca Raton, FL.
- Lehtimäki, Markku, Meretoja, Hanna ja Rosenholm, Arja (toim.) 2018b; *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lehtimäki, Markku, Meretoja, Hanna ja Rosenholm, Arja 2018a: *Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia. Kulttuurisen vedentutkimuksen suuntaviivoja*. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toimittaneet Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja ja Arja Rosenholm, Arja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 7–23.
- Linebauch, Peter ja Rediker, Marcus 2000: *The many-headed hydra: Sailors, slaves, commoners, and the hidden history of the revolutionary Atlantic*. Beacon Press, Boston, MA.
- Linton, Jamie 2010: *What is water? The history of a modern abstraction*. UBS Press, Vancouver.
- Myrberg, Kai ja Leppäranta, Matti 2019: *Itämeri ja ihminen*. Tammi, Helsinki.
- Pratt, Mary Louise 1991: *Arts of the contact zone. Profession, 33–40* [verkkojulkaisu]. [Viitattu 10.2.2020]. Saatavissa: <https://www.jstor.org/stable/25595469?seq=1>.
- Rediker, Marcus 1987: *Between the Devil and the deep blue sea: Merchant seamen, pirates, and the Anglo-American maritime world 1700–1750*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Reusch, Thorsten B. H. ja muut 2018: The Baltic Sea as a time machine for the future coastal ocean. *Science Advances* 4(5), 2018, eaar8195.
- Räsänen, Tuomas 2015: *Itämeren ympäristökriisi ja uuden merisuhteen synty Suomessa 1960-luvulta 1970-luvun puoliväliin*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turku.
- Sepänmaa, Yrjö ja Heikkilä-Palo, Liisa (toim.) 2002. *Vesi vetää puoleensa*. Maahenki, Helsinki.
- Shaw, Sylvie ja Francis, Andrew (toim.) 2008: *Deep blue: Critical reflections on nature, religion and water*. Equinox, Lontoo.
- Smith, Jeremy 2017. *Debating civilisations: Interrogating civilizational analysis in a global age*. Manchester University Press, Manchester.
- Sorensen, Janet 2011: Literature of the ocean. Teoksessa *Transatlantic literary studies 1660–1830*. Toimittaneet Eva Tavor Bannet ja Susan Manning. Cambridge University Press, Cambridge.

- Steinberg, Philip E. 1999: Navigating to multiple horizons: Toward a geography of ocean-space. *The Professional Geographer* 51 (3): 366–375.
- Tvedt, Terje and Oestigaard, Terje (toim.) 2011: *A history of water*. Series II. Volume 1. Ideas of Water from Ancient Societies to the Modern World. I. B. Tauris, Lontoo.
- Tynkkynen, Nina 2016: The pollution of the Baltic Sea: A mirror image of modernization. Teoksessa *Water in social imagination: from technological optimism to contemporary environmentalism*. Toimittaneet Jane Costlow, Yrjö Haila & Arja Rosenholm, Brill, Leiden, 167-192.
- Warren, James Francis 2004: The global economy and the Sulu Zone: Connections, commodities, and culture. Teoksessa *Sea changes: Historicizing the ocean*. Toimittaneet Bernhard Klein ja Gesa Mackenthun. Routledge, Lontoo, 55–74.
- Werner, Michael ja Zimmermann, Bénédicte 2006: Beyond comparison: Histoire croisée and the challenge of reflexivity. *History and Theory* 45(1) 2006, 30–50.
- Wolf, Eric R. 1982/2010: *Europe and the people without history*. University of California Press, Berkeley.
- Yamashiro, Shin 2014: *American sea literature: Seascapes, beach narratives, and underwater explorations*. Palgrave Macmillan, New York.